

Iva Lukežić
Rijeka

ODNOSNO - UPITNE I NEODREĐENE ZAMJENICE
ZA ZNAČENJA 'NEŽIVO' I 'ŽIVO'
U ČAKAVSKOME NARJEČJU

UDK: 811.163.42' 282' 367.626

Rukopis primljen za tisak 21.11.2000.

Čakavska rič, Split,

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Joško Božanić, Josip Lisac

U članku se prikazuju oblični nastavci, naglasak, značenje, raspodjela i povijesni razvoj oblika odnosno-upitnih i neodređenih zamjenica za značenja 'živo' i 'neživo' u čakavskome narječju.

1. Odnosne i upitne zamjenice za značenje 'neživo' te odnosne i upitne zamjenice za značenje 'živo', i od njih složene neodređene zamjenice, mijenjaju se po trećoj zamjениčkoj sklonidbenoj vrsti, djelomice podudarno s prvom, a djelomice s drugom zamjениčkom sklonidbenom vrstom. Njihova je sklonidba po izostanku potpunih opreka između gramatičkih rodova, brojeva i 'određenosti' podudarna s prvom zamjениčkom sklonidbenom vrstom po kojoj se mijenjaju osobne lične zamjenice za 1. i 2. glagolsko lice: poput njih ove zamjenice ne iskazuju kategoriju roda i iskazuju se samo u jednini. S drugom je sklonidbenom vrstom, po kojoj se mijenjaju neosobne lične zamjenice, veže podudarnost obličnih nastavaka s obličnim nastavcima u jednini srednjega roda.

1.1. Oblični nastavci u čakavskome narječju

<i>pad.</i>	<i>za značenje 'neživo'</i>	<i>za značenje 'živo'</i>
N	-a;-e;-o;-Ø	-o; -i; -Ø
G	-esa;-ega;-eza;-ęga	-oga;-ega;-ęga;-iga
D	-emu;ęme	-omu;-emu;-ęme;-imu
A	= N	= G
L	-emu;-ęme;-en;-in	-omu;-on;-emu;-ęme;-imu
I	-im/-in;-en;-ęn	-im/-in;-en;-ęn

1.2. Oblici u čakavskome narječju

1.2.1. Nesložene odnosno i upitne zamjenice

<i>padež</i>	<i>a) za značenje 'neživo'</i>	<i>b) za značenje 'živo'</i>
N	čã;čë;čđ;što/šta;kaj	ki;gdo/do;ko;koj
G	česa;čega;čeza;kęga	koga;kega;kiga;kęga
D	čemu;kęme	komu;kemu;kimu;kęme;
A	=N	=G
L	čemu;čin;čen;kęme	komu;kemu;kimu;kin;ken;kęme;
I	čim/čin;čen;kęn	kim/kin;ken;kęn

1.2.2. Složene neodređene zamjenice

<i>pad.</i>	<i>a) za značenje 'neodređeno neživo'</i>	<i>b) za značenje 'neodređeno živo'</i>
N	čã;biloča;vo(l)jča;iliča; čato;čagod/čegod nič;nič/niš;nišće;ništ;ništo;ništa;išta; neč/neš;nešće;nešto;nekaj; s(v)ač;svašta;	niki;ni(g)do niko;niko;nikoj iko;iki;i(g)do;ikoj neko;neki;ne(g)do;nekoj; s(v)ako;s(v)aki;s(v)a(g)do;svakoj dikaj
G	(-)česa;(-)čega(-); (-)čeza(-) (-)kiga(-);dikęga	(-)koga(-); (-)kega(-);
D	(-)čemu(-); (-)čen(-);	(-)komu(-);(-)kemu(-); (-)imu(-)
A	=N	=G
L	(-)čemu(-); (-)čen(-);(-)čin(-)	(-)komu(-);(-)kemu(-); (-)kimu(-);(-)kin(-);(-)ken

I	(-)čim/(-)čin;	(-)kim/(-)kin;
	(-)čen	(-)ken

1.3. Naglasak i značenje oblika

1.3.1. Zamjenice za značenje 'neživo'

Na čitavome području čakavskoga narječja prevladava *ča* kao oblik nominativa i akuzativa zamjenice za značenje 'neživo'.

Nesložena zamjenica s likom *ča*, najčešće, međutim, pokriva dva značenja koja se u obliku nominativa iskazuju naglaskom:

- oblik *čã*, te oblici *čë*, *čò* s kratkim naglaskom na samoglasniku označavaju odnosnu i upitnu zamjenicu sa značenjem koje u standardu pokriva zamjenica 'što',

- oblici s dugim silaznim naglaskom *čâ* (u govorima s promjenom kakvoće prvotnoga dugoga *ã*: *čoa/ čua/ čao/ čô*) označavaju neodređenu zamjenicu sa značenjima koje u standardu pokrivaju zamjenice 'išta', 'što-god', 'bilošto'.

Isto se neodređeno značenje iskazuje i zamjenicom *ča* kojoj je predmetnut prilog ili dometnut nepromjenjivi navezak: *biloča*, *vo(l)jča*, *iliča*, *čato*, *čagod/ čegod* i slično.

Zamjenice predmetkom složene od *ča* iskazuju neodređena značenja:

- oblici *nîč*, *nîš*, *nîšt*, *nîšće*, *nîšto* imaju značenje odricanja koje u standardu pokriva zamjenica 'ništa',

- oblici *nêč*, *nêšće* imaju neodređeno značenje koje u standardu pokriva zamjenica 'nešto',

- oblik *s(v)âč* ima neodređeno značenje koje u standardu pokriva zamjenica 'svašta'.

Složene neodređene zamjenice s morfonemom -š- u osnovi imaju kratki silazni naglasak na prvome samoglasniku: *nîš*, *nîšt*, *nîšće*, *nêšće*, *nîšto*, *nîšta*, *svâšta*, a složene neodređene zamjenice s morfonemom -č- imaju u osnovi dugi silazni naglasak na samoglasniku: *nêč*, *nîč*, *s(v)âč*.

U genitivu, dativu i lokativu nesloženih oblika je u govorima sa starom i starijim naglasnim sustavom kratki silazni naglasak na samoglasniku obličnoga nastavka: *česã/ čegã*; *čemũ*, a u govorima s novim i novijim naglasnim sustavom isti je naglasak na samoglasniku osnove: *čësa/ čëga*; *čëmu*.

U instrumentalu je samo u govorima sa starim naglasnim sustavom na samoglasniku obličnoga nastavka zaviniti naglasak: *čim* ili *čin*, a u svima ostalima na samoglasniku obličnoga nastavka dugi silazni: *čim* ili *čin*.

U ostalim je padežima složenih oblika kratki naglasak na samoglasniku predmetka:

- u genitivu: *nīčesa/ nīčega, nēčesa/ nēčega, s(v)āčesa/ s(v)āčega*;
- u dativu i lokativu: *nīčemu/ nīčen, nēčemu/ nēčen, s(v)āčemu/ s(v)āčen*;
- u instrumentalu: *nīchim/ nīčin, nēchim/ nēčin, s(v)āčim/ s(v)āčin*.

1.3.1.1. Oblici se nominativa i akuzativa nesložene zamjenice *što* ili *šta* na čakavskom području obično ostvaruju naizmjenično s oblicima zamjenice *ča*, a i ostali su joj padežni oblici jednaki oblicima zamjenice *ča*.

Isto vrijedi i za zamjenice predmetcima ili dometcima složene sa zamjenicom *što* ili *šta*. Njihova su značenja i oblici nominativa istovetni njihovim značenjima i likovima u standardnome jeziku. U govorima su čakavskoga narječja zabilježene ove složene zamjenice:

- *nīšta* za neodređeno značenje odricanja koje u standardu pokriva zamjenica identična lika 'ništa';
- *nēšto* za neodređeno značenje koje u standardu pokriva zamjenica istovetna lika 'nešto';
- *išta* zamjenica sa značenjima koje u standardu pokrivaju zamjenice 'išta', 'štogod', 'bilošto';
- *svāšta* za neodređeno značenje koje u standardu pokriva zamjenica istovetna lika 'svašta'.

1.3.1.2. Nesložena se zamjenica *kaj* u govorima čakavskoga narječja ostvaruje na nekoliko načina. U pokupskim govorima te u govorima u dijaspori u kojima se javlja, oblik njezina nominativa i akuzativa pokriva oba značenja koja ima zamjenica *ča*. U rubnim se sjevernočakavskim govorima *kaj* ostvaruje samo u značenju upitne i odnosne zamjenice za 'neživo', dok se istovremeno za neodređeno značenje u tim govorima rabi zamjenica *čā*, a ostali se padežni oblici zamjenica *kaj* i *ča* u tim govorima ne razlikuju, nego za obje vrijede oblici zamjenice *ča*. U govorima se bužetskoga dijalekta ostvaruju samo oblici nominativa i akuzativa nesložene zamjenice *kaj*, dok su joj oblici ostalih padeža identični oblicima zamjenice *ki*, koja u tim govorima pokriva značenje 'živo'.

Gdjegdje se u govorima buzetskoga dijalekta javljaju zamjenice složene od *kaj*: *nikaj* za neodređeno značenje koje u standardu odgovara zamjenici 'ništa', *nekaj* za neodređeno značenje koje u standardu odgovara značenju 'nešto', te *dikaj* za neodređeno značenje koje u standardu odgovara značenju 'ponešto', gdješto. Sve tri navedene zamjenice u buzetskim govorima imaju oblike po ovoj sklonidbi. Za značenje 'ništa' se u tim govorima rabi i riječ *noben* kojoj oblični nastavci pokazuju opreke između roda i broja, te stoga pripada drugoj sklonidbenoj vrsti po kojoj se sklanjaju nelične i neosobne zamjenice, pridjevi i redni brojevi.

1.3.2. Zamjenice za značenje 'živo'

Nesložena se odnosna i upitna zamjenica za 'živo' ostvaruje najčešće u oblicima nominativa sa samoglasnikom pod kratkim naglaskom: *kđ* i *kļ*, rjeđe kao *kđj*, a sasvim rijetko u oblicima sa samoglasnikom pod dugim silaznim naglaskom *gdō* ili *dō*. Zamjenice složene od ovih oblika znače 'neodređeno živo' i javljaju se u oblicima nominativa s kratkim naglaskom na predmetku: *nđdo* ili *nđo*, *nĭko* i *nĭki*¹.

Na čakavskome su jezičnome prostoru zabilježene ove zamjenice izvedene iz nesloženih odnosnih i upitnih zamjenica za 'živo':

- *ĭko*; *ĭki*; *ĭkoj* za značenje 'bilo koje/ kakvo živo' kojima u standardu odgovaraju oblici 'tkogod', 'bilo tko', 'itko',

- *nĭki*; *nĭko*; *nĭkoj*; *nĭ(g)do* za poricanje značenja 'živo' kojima u standardu odgovara oblik 'nitko',

- *nĭki*; *nĕki*; *nĭko*; *nĕko*; *nĕkoj*; *nĕ(g)do* za bliže značenje 'neodređeno živo' kojima u standardu odgovara oblik 'netko',

- *s(v)ăki*; *s(v)ăko*; *s(v)ăkoj*; *s(v)ă(g)do* za značenje 'neodređeno živo u svima' kojima u standardu odgovara oblik 'svatko'.

- *bĭloki*; *bĭloko*; *bĭlokoj*; *bĭlo(g)do* za značenje koje u standardu pokrivaju oblici 'pokoji' i 'tkogod'.

U govorima buzetskoga dijalekta samo zamjenica *dĭki* pokriva sva gore navedena neodređena značenja. U tim se govorima i zamjenica *noben*, uz gore navedena značenja 'ništa' i 'nijedan', rabi i u značenju 'ni', a zam-

¹ Naglaskom se sporadično razlikuje ova zamjenica od odnosne i upitne zamjenice sa značenjem 'koji', primjerice, u središnjoistarskim je doseljeničkim ikavsko-ekavskim i ikavskim te u južnim ikavskim otočkim govorima govorima moguć dugi silazni naglasak i na nastavku: *nikî* (Štokovci, Brač).

jenica složena od *kaj* za neodređeno značenje kojemu u standardu odgovaraju oblici 'tkogod' i 'pokoji' javlja se s nominativnim likom *dikaj* te oblicima ostalih padeža istovetnim oblicima zamjenice *ki*, koja u tim govorima pokriva značenje 'živo':

U genitivu, dativu i lokativu nesloženih oblika je u sjeverozapadnim govorima sa starim i starijim naglasnim sustavom kratki silazni naglasak na samoglasniku obličnoga nastavka: u genitivu *kogà/ kegà/ kigà*; u dativu i lokativu *komù/ kemù/ kimù*.

U središnjim i južnim govorima sa starim i starijim naglasnim sustavom i u govorima s novim i novijim naglasnim sustavom je kratki silazni naglasak na samoglasniku osnove: u genitivu *kòga/ kèga/ kìga*; u dativu i lokativu *kòmu/ kèmu/ kìmu*.

U instrumentalu je na samoglasniku obličnoga nastavka samo u govorima sa starim naglasnim sustavom zavinuti naglasak: *kîm* ili *kîn*, a u svima ostalima dugi silazni: *kîm* ili *kîn*.

U ostalim je padežima složenih oblika kratki naglasak na samoglasniku predmetka:

- u genitivu *nîkoga/ nîkega/ nîkiga, nèkoga/ nèkega/ nèkiga, s(v)àkoga/ s(v)àkega/ s(v)àkiga*;

- u dativu i lokativu *nîkomu/ nîkemu/ nîkimu, nèkomu/ nèkemu/ nèkemu, s(v)àkomu/ s(v)àkemu/ s(v)àkemu*;

- u instrumentalu *nîkim/ nîkin, nèkim/ nèkin, s(v)àkim/ s(v)àkin*.

1.4. Raspodjela oblika u čakavskome narječju

1.4.1. Upitna i odnosna zamjenica za 'neživo'

Nominativi i akuzativi

čà (u čakavskim govorima: cà) javlja se na cijelome čakavskome području, osim u govorima u kojima se *čè* ili *čò* ili *kàj* javljaju sami, bez naizmjeničnoga čà:

čè: (u čakavskim govorima: cè) bez naizmjeničnoga čà javlja se u govoru Omišlja i u vrbničkoj skupini govora na istočnome dijelu otoka Krka, u govorima na dijelu otoka Cresa, te u govorima lošinjskoga otočja (na Lošinju, Susku, Unijama i Iloviku);

čò bez naizmjeničnoga čà javlja se u dobrinjskoj skupini govora na istočnome dijelu otoka Krka;

čã s naizmjeničnim sporadičnim čè (u čakavskim govorima: *cã, cè*) zabilježen je u govorima otoka Brača, u brinjskoj skupini govora u Lici, i u dijelu gradišćanskih čakavskih govora;

čâ (u čakavskim govorima: *câ*) za oba značenja (za značenje upitne i odnosne zamjenica za 'neživo', te za značenje neodređene zamjenice za 'neživo') javlja se sporadično (primjerice, u govorima paških Barbata);

čã naizmjenično sa sporadičnim, ravnomjerno zastupljenim ili prevladavajućim; šta/što zabilježen je u govorima na južnim otocima: na Braču (Postira), Korčuli (Vela Luka, Pupnat, Žrnovo), Pelješcu (Orebić), Vrgadi, Krapnju, te u južnim uzobalnim govorima počam od Novigrada i Petřčana do Kaštela;

kaj se bez naizmjeničnoga *ča* javlja u bužetskim govorima, u dijelu pokupskih govora u karlovačkom i dugoreškom području, te u ponekom govoru u dijaspori izvan Hrvatske (Hrvatski Grob);

šta/što bez naizmjeničnoga *ča* ostvaruje se sporadično (Vrgada, Korčula).

Ostali padežni oblici

Na cijelome području osim bužetskih govora supostoje oba oblika genitiva: česa (u čakavskim govorima: *cesa* ili *ceša*, u rubnim sjeveroistočnim govorima: *čeza*) i čega (u čakavskim govorima: *cega*) tako da prvi ima pojačano i afektivno značenje, a drugi je neutralan ili neutralniji. U novije se vrijeme gubi prvi oblik. U bužetskim se govorima kao genitiv zamjenice *kaj* javlja oblik kega/ kiga.

Dativ svuda glasi čemu (u čakavskim govorima *cemu*), osim u bužetskim govorima gdje je keme/ kime.

Lokativ je jednak dativu osim u sjeverozapadnim starinačkim govorima, gdje je u ekavskima pretežno čen, a u ikavsko-ekavskima pretežno čin (u čakavskim govorima *cen* ili *cin*). Potonji se oblici mogu naći i u doseljeničkim istarskim ikavskim i ikavsko-ekavskim govorima.

Instrumental glasi čim/ čin (u čakavskim govorima *cin*), osim u sjeverozapadnim ekavskim govorima u kojima može biti čen (u čakavskim govorima *cen*), te u bužetskima, u kojima je ken/ kin.

1.4.2. Neodređene zamjenice za značenje 'neživo'

1.4.2.1. Zamjenice za opće neodređeno značenje 'bilo kakvo neživo', koje u standardu imaju oblike 'štogod', 'bilo što', 'išta' javljaju se u govorima čakavskoga narječja s ovim oblicima nominativa i akuzativa:

čâ (u govorima s izmjenom kakvoće prvotnoga *ā*: *čoal/ čual/ čao, čī/ čô*, u čakavskim govorima: *câ, coal/ cual/ cao, câl/ cō*) ostvaruje se na čitavome čakavskome prostoru s oblicima genitiva i ostalih padeža kao i u odnosne i upitne zamjenice *čâ, čè, čò*;

čâ naporedo s *kaj* od kojega ga dijeli značenjska razlika ostvaruje se u govorima na sjeveroistočnome rubu istarskih govora (Klana);

bîločâ; vō(l)jčâ; îlica; čâtô; čâgòd/ čègòd/ čakòd(er); čâtôčâ (u čakavskim govorima *bîlocâ; vō(l)jčâ; îlica; çâtô; çâgòd/ çègòd*) zastupljeni su na čitavu čakavskome prostoru nejednako i raspršeno. Nisu prave složenice, nego sintaktički sklopovi, budući da je sklonjiv samo temeljni dio *ča*, i to s oblicima ostalih padeža kao i u odnosne i upitne zamjenice *čâ, čè, čò*;

štògòd i îšta zabilježen je u južnim čakavskim govorima (primjerice, Pupnat i Žrnovo na Korčuli) s genitivom *čegagod, ičega*;

dikaj ostvaruje se u buzetskim govorima, s ostalim oblicima *dikega/ dikiga, dikeme/ dikime, dikeñ/ dikin*.

1.4.2.2. Zamjenice za niječno značenje 'neživo', koje u standardu pokri-va oblik 'ništa' javljaju se u govorima čakavskoga narječja s ovim oblicima nominativa i akuzativa:

nîš (u čakavskim govorima: *nîs* ili *nîš*) ostvaruje se na području sjevernočakavskih ekavskih, te u velikome dijelu ikavsko-ekavskih sjevernočakavskih i srednjočakavskih kontinentalnih, primorskih i otočkih govora (primjerice, u Štokovcima, Medulinu, Senju, Susku, Brinju, Ličkom Lešću, Žumberku, Novalji i Metajni na Pagu, Božavi na Dugome otoku);

nîč: ostvaruje se samo u buzetskim govorima, gdje se rabi samo oblik nominativa ove zamjenice, a značenja se ostalih padeža iskazuju ovim oblikom s prijedlogom;

nîšće (u čakavskim govorima: *nîšće* ili *nîšće*) svojstven je govorima na otocima zadarskoga arhipelaga (Božava, Veli Iž, Silba, Olib);

nîšto (u čakavskim govorima *nîsto* ili *nîšto*) svojstven je kontinentalnim, uzobalnim i otočkim govorima sjeverozapadnoga, središnjega i južnoga čakavskoga areala (primjerice, u Unijama, Ličkome Lešću, u Metajni na otoku Pagu, u Lukoranu na otoku Pašmanu, u Velome Ižu, Vodicama, Bolu, Vrisniku, Komiži, Visu, Orebiću, Žirju, Splitu) te u istarskim govorima koji potječu od starih dijaspora s južnih prostora (primjerice, u Medulinu, Štokovcima, Višnjaju, Gradinju);

ništa(r) (u čakavskim govorima: *nista* ili *ništar*) javlja se sporadično na središnjim i južnim otocima i u priobalju (Bol, Supetar, Brusje, Komiža, Vis, Vodice, Split, Lukoran, Petrčane, Metajna);

niš. ništ. ništa supostoje u gradišćanskim čakavskim govorima.

1.4.2.3. Zamjenice za bliže značenje 'neodređeno neživo' koje u standardu pokriva oblik 'nešto' javljaju se u govorima čakavskoga narječja s ovim oblicima nominativa i akuzativa:

neč/ neš (u čakavskim govorima: *nec/ neš*) ostvaruje se u pravilu u ekavskim govorima na čakavskome sjeverozapadu, a sporadično i južnije (Novalja na Pagu);

nešće. nešto (u čakavskim govorima: *nešće, nešto*) ostvaruje se sporadično u rubnim ekavskim govorima (zabilježeno, primjerice, u labinskoj skupini u središnjoj Istri);

nič (u čakavskim govorima: *nic*) ostvaruje se u govorima bužetskoga dijalekta, u sjeverozapadnim ikavsko-ekavskim primorskim, uzmorskim i otočkim govorima (Lošinj, Božava, Veli Iž), te u doseljeničkim istarskim ikavskim (Višnjani, govori na Barbanštini) i ikavsko-ekavskim govorima (Gradinje);

dikaj u bužetskim govorima pokriva opće značenje i posebna neodređena značenja.

1.4.2.4. Zamjenice za dalje značenje 'neodređeno neživo', koje u standardu pokriva oblik 'svašta' javljaju se u govorima čakavskoga narječja s ovim oblicima nominativa i akuzativa:

s(v)ač (u čakavskim govorima *s(v)ac*) ili *š(v)ac*); na području sjevernočakavskih ekavskih, te u velikome dijelu ikavsko-ekavskih sjevernočakavskih i srednočakavskih kontinentalnih, primorskih i otočkih govora;

svašta (u čakavskim govorima: *svasta* ili *š(v)ašta*) u kontinentalnim ličkim (Brinje, Ličko Lešće), u otočkim ikavsko-ekavskim (Silba) i ikavskim (Dračevica na Braču, Vela Luka na Korčuli), te u istarskim govorima podrijetlom iz južnih prostora (Štokovci).

Kao neodređena zamjenica za značenje 'neživo' u bužetskim se govorima rabi i zamjenica *noben/ nuben* kojoj oblični nastavci pokazuju rod i broj, te se sklanja po drugoj sklonidbenoj vrsti.

1.4.3. U govorima čakavskoga narječja postoje oblici upitne i odnosne zamjenice za opće i posebna značenja 'živo', i iz nje izvedenih neodređenih zamjenica

- za značenje 'bilo kakvo živo', koje u standardu pokrivaju oblici 'tkogod', 'bilo tko', 'itko',

- za negiranje značenja 'živo', koje u standardu pokriva oblik 'nitko',

- za bliže značenje 'neodređeno živo', koje u standardu pokriva oblik 'netko', i

- za dalje značenje 'neodređeno živo', koje u standardu pokriva oblik 'svatko'.

Nominativi i akuzativi

ko; niko; neko; s(v)ako; kogod; biloko ostvaruje se u južnim otočkim i primorskim uzobalnim govorima do sjeverne granice u zadarskome arhipelagu (Dračevica, Bol, Sveta Nedilja, Svirče, Vis,² Vela Luka, Orebić, Vodice, Split, Lukoran, Novigrad);

ki; niki; neki; s(v)aki; kigod; biloki ostvaruje se u sjevernočakavskim starosjedilačkim i doseljeničkim govorima u Istri, primorju, uzmorju, zaobalju, Lici i otocima (Višnjan, Tinjan, Medulin, Labin, Brinje, Ličko Lešće, Štokovci);

g(d)o; ni(g)do; ne(g)do; s(v)a(g)do ostvaruje se u pokupskim govorima u karlovačkome području (Prilišće, Mostanje, Novigrad, Ozalj), u pojedinim gradišćanskim govorima, a zabilježen je i u starijem jezičnome sloju u sjeverozapadnim zaobalnim govorima;³

koj, nikoj, nekoj, svakoj ostvaruje se u govorima u karlovačkome i dugoreškome području.

1.5. Povijesni razvoj

1.5.1. U protojezičnome su se razdoblju⁴ upitne i odnosne zamjenice za 'neživo' i za 'živo' sklanjale po zamjениčkoj deklinaciji. Njihova se sklonid-

² U Visu je zabilježeno *niku/nikor* zbog djelovanja pravila o zatvaranju kratkoga *o* na apsolutnome kraju riječi.

³ U govorima sam grobničke skupine u riječkome zaleđu zabilježila staračku izreku (tužbalicu): *Nī dō dēlat, nī dō jīst* = Nema tko raditi, nema tko jesti!

ba od sklonidbe ostalih neosobnih zamjenica razlikovala po tome što nisu iskazivale kategoriju roda, i javljale su se samo u oblicima jednine.

1.5.2. Oblici upitne i odnosne zamjenice za 'neživo' i iz nje izvedene složene neodređene zamjenice potječu od protojezične zamjenice za isto značenje, koja je u nominativu i akuzativu mogla imati dvojaku osnovu s likovima *č- i *čbt-. Prvoj se inačici u nominativu dodavao -b, oblični nastavak za jedninu muškoga roda nepčanih osnova. Druga je inačica osnove bila složena od dijelova dviju zamjenica: od oblika Njd. odnosne i upitne zamjenice *čb i osnove pokazne zamjenice *t-. Toj se osnovi u nominativu i akuzativu dodavao -o, oblični nastavak za jedninu srednjega roda nenepčanih osnova zamjeničke sklonidbe. U ostalim je padežima osnova ove zamjenice bila *-č. U genitivu su joj se dodavali dvojaki oblični nastavci: -esa i -ega, a u dativu, lokativu i instrumentalu oblični nastavci nepčanih osnova zamjeničke deklinacije.

1.5.3. Oblici upitne i odnosne zamjenice za 'živo' i iz nje izvedene složene neodređene zamjenice potječu od protojezične upitne i odnosne zamjenice za isto značenje, koja je u nominativu mogla imati dvojaku osnovu: prostu s likom *k- i složenu s likom *kžt-. Prvoj se inačici u nominativu dodavao -ž, oblični nastavak za jedninu muškoga roda nenepčanih osnova, a na nj *l*, oblik nominativa muškoga roda anaforičke zamjenice. Druga je inačica osnove bila složena od dijelova dviju zamjenica: od oblika Njd. odnosne i upitne zamjenice *kž i od osnove pokazne zamjenice *t-. Tako se složenoj osnovi u nominativu dodavao -o, oblični nastavak za jedninu srednjega roda nenepčanih osnova zamjeničke sklonidbe. U ostalim su se padežima prostoj osnovi *k- dodavali oblični nastavci nenepčanih osnova zamjeničke deklinacije. Genitiv i akuzativ ove zamjenice, koja je pokrivala značenje 'živo', imali su iste oblike.

1.5.4. Protojezični oblici

	zamjenica za 'neživo'	zamjenica za 'živo'
N	č-b, čbt-o	kžt-o, kži (ky)

⁴ Pojmovi i termini *protojezično razdoblje* i *starojezično razdoblje* detaljnije su razrađeni u mojim prethodnim radovima s jezičnopovijesnom tematikom: *Prilog raspravi o genezi hrvatskih narječja* (1996); *Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja)* (1998); *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima* (1999).

G	č-esa, č-ega	k-oga
D	č-emu	k-omu
A	= N	= G
L	= D	= D
I	č-imb	c-ěmb

1.5.5. U protojezičnome je razdoblju zbog mijena u fonološkome sustavu izmijenjen oblik *kši* (*kŷ*) u *kî*, a nakon pokrate iskonskih krajnjih cirkumfleksa konačni je oblik *kî*. Krajem protojezičnoga razdoblja izmijenjeni su i oblici s jatom (*ě* > *e*) i poluglasovima (*b*, *ɛ* > *ð*): *čb*, *čbto*, *kžto*, *čimb*, *cěmb* u *čð*, *čðto*, *kðto*, *čimð*, *cemð*.

U starojezičnome se razdoblju zbog mijena jata (*e* > *i/e*) i poluglasa (*ð* > *a/Ø*) te time izazvanih mijena u novim uzastopnim konsonantskim sljedovima, oblici *čð*, *čðto*, *kðto*, *čimð*, *cemð* ustaljuju kao *ča*, *če*, *čo*; *što*, *tko/ko*, *gdo/do*, *čim*, *cim/kim*, *cem/kem*.

Punom je vokalizacijom u slabu položaju u razdoblju gubljenja starojezičnoga poluglasa nastao u svim govorima čakavskoga narječja oblik s kratkim samoglasnikom u nominativu i akuzativu upitne i odnosne zamjenice: **č-b* > *čð* > *čã* odnosno *čě/čð* na čitavome čakavskome otočkome prostoru. Oblik nominativa i akuzativa *čã*, s produljenim samoglasnikom *-a* > *ã*, poprimio je na cijelom teritoriju značenje neodređene zamjenice.

1.5.6. Oblici složenih neodređenih zamjenica *niš* i *neč* nastali su nakon gubljenja krajnjega starojezičnoga poluglasa u obliku nominativa i akuzativa: **ni-č-b*, **ne-č-b* > **ni-čð*, **ne-čð* > *nič*, *neč*. Najčešće je čakavskom zamjenom složenoga šumnika trljanim šumnikom na dočetu zatvorena sloga nastao oblik *niš* (< *nič*).

Oblici nominativa i akuzativa složenih zamjenica *ništo*, *nišće*, *nešće* potječu od zamjenice složene od upitno-odnosne zamjenice za 'neživo' i oblika nominativa pokazne zamjenice srednjega roda: **ni-čb-to*, **ne-čb-to* > **ni-čð-to*, **ne-čð-to* > **ni-čto*, **ne-čto* > *ni-što*, *ne-što*. Oblici *nišće* i *nešće* posljedica su zamjene čakavštini nesvojstvene šumničke skupine *-št-* šumničkom skupinom *-šč-*, te potom prijeglasi samoglasnika *-o-* iza nepčanih suglasnika u samoglasnik *-e*: *ništo*, *nešto* > *nišće*, *nešće*.

1.5.7. Dvojnost je oblika u genitivu zamjenica za 'neživo' zadržana u govorima čakavskoga narječja: *česa*, *ničesa*, *nečesa*, *sačesa/ svačesa/ čega*,

ničega, nečega, sačega/ svačega. U rubnome je sjeveroistočnome arealu došlo do sporadične zamjene *česa* > *čeza*.

1.5.8. Oblici upitne i odnosne zamjenice za 'živo' i iz nje izvedene složene neodređene zamjenice potječu od složene protojezične upitno-odnosne zamjenice za isto značenje, koja je u nominativu i akuzativu imala lik **kšto*. Taj je lik bio složen od nominativa upitno-odnosne zamjenice *kš* s obličnim nastavkom muškoga roda: *k-š* i nominativa pokazne zamjenice *to* s obličnim nastavkom srednjega roda: *t-o*. Zbog nenepčanoga suglasnika na dočetu osnovu u svim je padežima imala oblične nastavke nenepčanih osnova zamjeničke sklonidbe.

U starojezičnome je razdoblju zbog promjena u fonološkome sustavu došlo do posebnih promjena u nominativima i akuzativima i ove zamjenice. Promjene su u ostalim padežima slijedile tijekom promjena u nenepčanim osnovama zamjeničke sklonidbe, a pravilo Ajd=Gjd uvedeno je analogno prema značenju nakon uvođenja razlikovanja značenja 'živo' i 'neživo' u akuzativu jednine muškoga roda imenica.

Netipičan je slijed *-kt-*, sačinjen od bezvučnih zatvornih šumnika udaljena mjesta izgovora nastao nakon gubljenja starojezičnoga poluglasa u slabu položaju u osnovi, preinačen na dva načina:

a) u slijed zvučnih šumnika: **kšto, *nikšto, *nekšto* > **kθto, *nikθto, *nekθto* > **kto, *nikto, *nekto* > *gdo, nigdo, negdo*, a potom je mogao biti poništen i prvi šumnik u slijedu: *gdo* > *do, nido, nedo*;

b) metatiziran u slijed **-tk-*, kojemu je potom poništen prvi u slijedu dvaju zatvornih šumnika: **kšto, *nikšto, *nekšto* > **kθto, *nikθto, *nekθto* > *tko, nitko, netko* > *ko, niko, neko*.

U govorima čakavskoga narječja u kojima se razvila upitno-odnosna zamjenica s likom *ki*, koja se mijenja po drugoj sklonidbenoj vrsti, postupno su napušteni oblici nominativa *gdo, nigdo, negdo/do, nido, nedo* za značenje 'živo'. Za to se značenje počeo rabiti oblik Njd. muškoga roda upitno-odnosne zamjenice *ki*, odnosno neodređenih zamjenica *neki, niki, saki/ s(v)aki*. U takvim se govorima mjestom i vrstom naglasaka razlikuju oblici ostalih padeža zamjenice *kî* u značenju upitno-odnosne zamjenice za 'tko živo', koje ima samo jedninske oblike s kratkim naglaskom na (prvome ili jedinom) samoglasniku obličnoga nastavka, od oblika ostalih padeža upitno-odnosne zamjenice *kî* (*kâ, kô, kî, kê, kâ*) u značenju 'koje živo', koja se mijenja po drugoj vrsti zamjeničke deklinacije, po kojoj se sklanjaju

neosobne zamjenice, pridjevi i redni brojevi. Potonja zamjenica u tim govorima u svim oblicima ima dugi silazni naglasak na (prvome ili jedinom) samoglasniku obličnoga nastavka.

Zamjenice *što/ šta, ništa, nešto, svāšta* novija su pojava u čakavskim govorima, a rezultat su jezičnih dodira sa štokavskim idiomima. Ovi su dodiri bili različita intenziteta, najčešće ipak ne tolikoga da bi iz čakavskih govora istisnuli oblike iskonske čakavske zamjenice *ča*, iako postoje i takvi primjeri i na razini jednoga konkretnoga mjesnoga govora⁵ i na razini čitava jednoga čakavskoga dijalekta.⁶

A) Osnovna literatura

Brozović, D. (1963): *O rekonstrukciji predmigracijskoga mozaika srpskohrvatskih dijalekata*, Filologija, 4, Zagreb, str. 45-55.

Brozović, D. (1988): *Čakavsko narječje* (u knjizi: Jezik srpskohrvatski/ hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski, JLZ, Zagreb, str. 80-90).

Brozović, D. - Ivić, P. (1988): *Ishodišni srpskohrvatski/hrvatskosrpski fonološki sistem* (u knjizi: Fonološki opisi, Sarajevo, 1981., str. 221-226).

Damjanović, S. (1993): *Glasovi i oblici općeslavenskoga književnog jezika*, Zagreb.

Haburgaev, G. A. (1974): *Staroslavjanskij jazyk*, Moskva.

Hamm, J. (1971, II): *Staroslavenska gramatika*, Zagreb.

Houtzagers, H. P. (1985): *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*. Amsterdam.

Ivić, P. (1998): *Istorija jezika* (u knjizi: Jezik srpskohrvatski/ hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski, JLZ, Zagreb, str. 5-54).

Kalsbeek, J. (1998): *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, Amsterdam-Atlanta.

Lukežić, I. (1996): *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, str. 101- 141.

Lukežić, I. (1996): *Prilog raspravi o genezi hrvatskih narječja*, Fluminensia, god. 8, 1-2, Rijeka, str. 223-236.

⁵ Primjerice, u govoru otoka Vrgade zamjenicu *ča* posve je istisnula zamjenica *što*.

⁶ Zamjenice *kaj, dikaj, noben* i *nič* su u buzetskim govorima preuzete iz susjednoga slovenskog jezika, s kojima su buzetski govori bili u dugom i intenzivnom geografskom, povijesnom, administrativnom i kulturnom kontaktu.

Lukežić, I. (1998): *Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja)*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 32., Zagreb, str. 117-135.

Lukežić, I. (1998): *Govori Klane i Studene*, Crikvenica: Libellus, Rijeka.

Lukežić, I. - Turk, M. (1998): *Govori otoka Krka*, Crikvenica: Libellus, Rijeka.

Lukežić, I. (1999): *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima*, Fluminensia, god. 11, 1-2, Rijeka, str. 101-141.

Moguš, M. (1971): *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.

Moguš, M. (1977): *Čakavsko narječje, fonologija*, Školska knjiga, Zagreb.

M., Šimunović, P. (1979): *Einführung* (u knjizi *Čakavisches-deutsches Lexikon 1*, Köln; Wien: Böhlau, str. XII. - XLVII.

B) Dopunski izvori za građu

a) objavljeni tekstovi ogleđa i primjera govora u knjigama Roki, A. F. (1997): *Libar viškiga jažika*, Toronto.

Šimunović, P. - Olesch, R. (1983): *Čakavisches Texte. Čakavisches-deutsches Lexikon 3.* Köln; Wien: Böhlau.

b) rukopisni izvori

b) a) Terenski upitnici:

- autorski upitnici Ive Lukežić provedeni za disertaciju o ikavsko-ekavskim govorima

- autorski upitnici Line Pliško provedeni za magistarsku radnju o barbanskoj skupini govora

- autorski upitnici Silvane Vranić provedeni za disertaciju o ekavskim govorima

b) b) Ogleđi mjesnih govora s područja Istre, priloženih diplomskim radnjama izrađenima na Filozofskome fakultetu u Rijeci i na Filozofskome fakultetu u Puli:

govora Bibića (Njd. *Bibići*) iz diplomske radnje Mirjane Doblanović

govora Gradinja (Njd. *Gradinje*) iz diplomske radnje Doris Škorić

govora Krbavčića (Nmn. *Krbavčiči*) iz diplomske radnje Elene Grah

govora Mandalenčića (Nmn. *Mandalenčići*) za diplomsku radnju Kristine

Mijandrušić

govora Medulina (Njd. *Mědulin*) iz diplomske radnje Nataše Lorencin
govora Štokovaca (Nmn. *Štokôvci*) iz diplomske radnje Kristine Lenić
govora Višnjana (Njd. *Višnjàn*) iz diplomske radnje Suzane Poropat

I PRONOMI RELATIVI - INTERROGATIVI E I PRONOMI INDEFINITI
INDICANTI ESSERI ANIMATI O COSE INANIMATE NEL DIALETTO
CIACAVO

R i a s s u n t o

L' articolo tratta le forme desinenziali, l'accento, il significato, la distribuzione e l'evoluzione storica dei pronomi relativi-interrogativi e dei pronomi indefiniti indicanti esseri animati o cose inanimate nel dialetto ciacavo.

RELATIVE-INTERROGATIVE AND INDEFINITE PRONOUNS SIGNIFY-
ING ANIMATE AND INANIMATE IN THE CHAKAVIAN DIALECT

S u m m a r y

The article presents the morphemes, stress, significance, distribution and historic development of the morphemes, namely of the interrogative and indefinite pronouns signifying animate and inanimate in the chakavian dialect.

Podaci o autoru:

Dr.sc.Iva Lukežić, redoviti profesor na Filozofskom fakultetu u Rijeci, Trg J. Klobučarski 1, 51 000 Rijeka; kućna adresa: Grobnik 5, 51 219 Čavle, tel. 051/259-632